

Kön, kyrka och kyrkligt ledarskap

En teologisk studie av unga prästers uppfattningar i Finland och Sverige

Patrik Hagman och Eetu Kejonen
Åbo Akademi

Abstract

This article explores how gender, views of pastoral work and views of ecclesiology interact among young priests in the Church of Sweden and the Evangelical Lutheran Church of Finland. Using a survey we develop a model used to discern if the young priests emphasize leadership or serving in their pastoral work. We then compare this model with their views on e.g. sex, gender and the Church. The article shows that sex has is a significant factor in how one tends to view pastoral work. Men tend to see pastoral work more as leadership, whereas women tend to emphasize serving others. At the same time, another factor – to what degree they are enculturated in church culture and tradition – plays a role in clarifying some patterns in the data. This factor, too, interacts with sex, but in some cases it has more explanatory power than sex. The article sheds light on a polarization in views among priest in both Finland and Sweden.

Keywords: Präster, unga präster, kön, kyrka, Svenska kyrkan, Evangelisk-lutherska kyrkan i Finland

Inledning

I denna artikel diskuterar vi hur unga präster i Sverige och Finland ser på prästens arbete och uppgift, med speciellt fokus på hur kön och attityder kring kön spelar roll för dessa åsikter. När prästämbetet öppnades för kvinnor (1958 i Sverige och 1988 i Finland) var åsikterna delade kring vad förändringen skulle komma att få för betydelse för prästämbetet, även bland dem som argumenterade för ett öppnande. Vissa hävdade att kvinnor skulle bidra med specifikt kvinnliga perspektiv och erfarenheter. Andra tonade ner könsskillnadens betydelse och argumenterade för att kvinnor har de (samma) egenskaper som män har som krävs för att kunna verka som präst (Hössjer Sundman, 2008; Sundback, 2001). Dessa diskussioner kan för många idag kännas förlegade, inte minst till följd av en förändrad syn på kön, speciellt i den

akademiska världen. Ändå visar en relativt färsk studie att kvinnliga präster i Finland är teologiskt betydligt mer liberala än manliga präster (Niemelä, 2011).¹ Niemeläs undersökning bygger på prästernas beskrivning av sig själva som antingen konservativa eller liberala. Detta väcker frågor: Vad döljer sig bakom en sådan beskrivning? Och hur ser egentligen kopplingen till kön ut?

Vi undersöker följande frågeställning: Hur samspelar kön, syn på kön och syn på prästarbetet hos unga präster i Sverige och Finland? Frågan är inte enbart deskriptiv utan har viktiga teologiska dimensioner både när det gäller könsförståelse och synen på vad en präst är och gör. Att här finns ett brett spektrum av synsätt är klart, men det är en för kyrkorna knepig fråga om dessa synsätt är starkt förknippade med kön. Det säger i så fall något viktigt om vad som driver diskussionen kring ämbetet i dessa kyrkor. Att påminna om betydelsen av kön är viktigt. I Finland är diskussionen om de kvinnliga prästernas status i kyrkan fortfarande aktiv trots att prästämbetet för kvinnorna öppnades för redan trettio år sedan.² Som vi ska visa är frågan av betydelse också i Sverige trots att frågan idag diskuteras betydligt mindre än i Finland.

Att vi fokuserar på unga präster har flera orsaker. En bakgrundsfaktor är den pågående diskussionen kring unga mäns svårigheter att hantera övergången till vuxenliv, som kopplas till frågor om maskulinitet (Herz & Johansson, 2011). En annan faktor är de rekryteringssvårigheter som speciellt Svenska kyrkan (och i någon mån det svenskspråkiga Borgå stift i Finland) har. Att veta mer om unga prästers sätt att närma sig prästarbetet är viktigt när det gäller att försöka nå framtida potentiella präster. En tredje orsak är att unga prästers synsätt rimligtvis spelar roll för hur framtidens kyrka kommer att formas. Det finns inte mycket forskning kring unga präster.

För att undersöka denna frågeställning har vi utfört en webbenkät i början av sommaren 2019. Vi ville nå både finska och svenska unga präster (35 år eller yngre), prästvigda i antingen Svenska kyrkan eller Evangelisk-lutherska kyrkan i Finland (Ev. Luth.) för att kartlägga deras åsikter. Enkäten spreds via sociala medier.³ Sammanlagt fick vi 129 svar, 70 från

¹ Vi har valt att använda benämningarna ”manlig präst” och ”kvinnlig präst” i denna artikel, trots den uppenbara problematiken med att dessa adjektiv kan tolkas normativt. Sammanhanget torde göra det möjligt att avgöra när manlig eller kvinnlig syftar enbart på kön (vi öppnar inte könsbegreppets olika biologiska, sociala och ev. psykologiska sidor i denna text), och när det syftar på normativa uppfattningar om manlighet och kvinnlighet. Se (Audas, 2020).

² Till exempel 2018 anslöt ett 30-tal kyrkomötesledamöter sig till ett initiativ vars syfte var att garantera kvinnoprästmotståndarnas handlingsutrymme i Evangelisk-lutherska kyrkan i Finland (Seppälä, 2018). Också en synlig minoritet av församlingarnas förtroendevalda är kvinnoprästmotståndare – och det är relevant att påpeka att det absoluta motståndet bland den yngre generationen har ökat (Kirkon tutkimuskeskus 2016). Detta läge kan delvis förklaras med den finländska kyrkans synliga inomkyrkliga väckelserörelser, av vilka flera har profilerat sig som kritiska gentemot kvinnliga präster (Salomäki 2010, s. 18–19, 88)

³ Denna typ av sampling innebär givetvis vissa svagheter och att vi inte kan göra för höga anspråk på representativitet. Men resultatet visar att vi nådde en god spridning både när det gäller åsikter och sådant som geografisk region (svar kom från samtliga stift i Finland och Sverige utom Visby). Vårt fokus ligger dock på att se på mönster i hur svaren relaterar till varandra, vilket innebär att frågan om representativitet är mindre avgörande.

Finland och 57 från Sverige. Av de svarande var 63 kvinnor, 60 män, 2 uppgav ”annat kön” och 2 föredrog att inte uppge kön.⁴

Tidigare forskning

Det finns som sagt inte mycket tidigare forskning kring unga präster i Sverige och Finland. Unga präster har givetvis uppmärksamats i statistiska översikter av olika slag. Specifik forskning kring unga eller yngre präster har inte förekommit, medan åsikter hos präster i allmänhet har kartlagts i flera undersökningar.

I Finland kan man bland annat nämna Kati Niemeläs undersökning om församlingsanställdas dogmatiska och etiska åsikter (Niemelä, 2004), som bygger på kvantitativa data och statistisk analys. Av de nyaste undersökningarna i Finland kan nämnas undersökningarna bland det akademiska fackförbundets kyrkligt anställda (Tervo-Niemelä, 2018), och kartläggningen av prästers åsikter om kyrklig vigsel av samkönade par med hjälp av en kvantitativ analys (Kallatsa & Kiiski, 2019). En annan relativt ny undersökning följer två unga finländska prästers första 10 år som präst (Salomaa & Tuominen, 2017).

I Sverige har man bland annat kartlagt kvinnliga prästers syn på ledarskap (Hammarström, Holm, & Thörnblad, 2013), och med hjälp av djupintervjuer prästers (och lek-mäns) syn på olika livsfrågor (Arborelius, 2009). Går vi längre tillbaka i tiden är Anders Bäckströms olika undersökningar av central betydelse (Bäckström, 1983, 1986, 1992), även om själva datan i dag är föråldrad. En nyare undersökning som precis som denna bygger på enkäter riktade till präster är Erica Wilanders och Niclas Blåders (2016) undersökning om Svenska kyrkans prästers syn på kyrkans tro.

Under 1990-talet och början av 2000-talet gjordes en hel del forskning internationellt kring präster och kön (Perl, 2002; Robbins, Francis, & Kay, 2001, Høeg 1998), men denna forskning verkar i hög grad ha avstannat. Forskningen har ofta motiverats just av att ämbetet öppnats för kvinnor vid olika tidpunkt i olika kyrkor. Två nyare exempel är Ferguson (2018) och Wignall (2016).

Material och metod

Enkätmaterial är användbart när man kvantitativt vill visa på samband mellan olika aspekter av verkligheten (Hermans & Schoeman, 2015). Metoden har givetvis sina begränsningar, inte minst när det gäller att förstå de samband som man kvantitativt kan påvisa. Vårt syfte var dock inte endast att samla in data över åsikter, utan att försöka få en uppfattning om hur unga

⁴ Det är svårt att få en uppfattning om hur många präster det finns i målgruppen. Idag är många ”nya” präster äldre än 35, men exakta siffror finns inte att tillgå. En grov uppskattning är att svarsprocenten är någonsans kring 15–20 procent.

präster tänker kring sitt arbete, vilket innebär att vår analys snarare har ett hermeneutiskt än ett sociologiskt angreppssätt. Vi försöker alltså att inte bara visa på rent statistiska samband och mönster utan framför allt tolka dessa teologiskt.

De senaste åren har etnografiska metoder fått ett stort genomslag inom praktisk teologi (Idestrom & Kaufman, 2018; Ward, 2012; Wigg-Stevenson, 2014). Denna vändning kan ses som en vilja att generera material som möjliggör mera ”tjocka” teologiska tolkningar än mera sociologiska angreppssätt ofta har gjort. Denna artikel kan ses som ett (tämligen blygsamt) försök att ta nästa steg – att med insikter om vad en ”teologisk blick” kan innebära för etnografiska undersökningar närma sig ett kvantitativt material. Det innebär givetvis (som vid all tolkning) ett steg bort från ett vetenskapsideal där resultaten tänks följa objektivt ur data. Tvärtom finns det hermeneutiska val i alla delar av forskningsprocessen, från hur enkäten är designad, hur den analyserats och till hur resultaten beskrivs i denna text. Vi har strävat att göra dessa val så tydliga som möjligt för att läsaren skall kunna följa dem och kritiskt utvärdera dem, men det är också uppenbart att andra val kunde ha gjorts vid alla steg i processen, vilket kanske gett andra resultat. En del av dessa val har fattats långt innan den konkreta undersökningen inleddes – val som handlar om hur vi är tränade teologiskt och på hur vi tänker till exempel kring kön. Eftersom dessa frågor inte ligger i fokus i denna undersökning – men med säkerhet påverkar våra tolkningar – kommer vi inte att närmare redogöra för dessa, utan vill här bara klargöra att vi är medvetna om att det här finns teologiska och andra teoretiska perspektiv som är närvarande i vår undersökning. De resultat vi presenterar torde dock inte vara knutna till dessa perspektiv på ett sätt som underminerar ett fortsatt samtal utgående från andra perspektiv.

Vår enkät bestod av tre delar. I den första delen frågade vi om bakgrundsuppgifter (ålder, kön, år sedan prästvigning, stift, studieplats, familjestatus). För att komma åt hur respondenterna tänker kring prästens arbete skapade vi en relativt enkel modell där respondenterna fick värdera hur viktiga de uppfattar att olika beskrivande ord är i deras syn på prästrollen.⁵ Det var enkätens andra del. Orden var: *medvandrare*, *lyssnare*, *coach*, *vägledare*, *möjliggörare*, *förkunnare*, *traditionsförmedlare*, *relationsbyggare*, *lärare*, *förebedjare*, *herde*, *ledare*, *tjänare* och *liturg*. Respondenterna fick välja om varje ord var mycket viktigt, ganska viktigt eller inte alls viktigt. Vår tanke var att använda ord som pekar på hur man prioriterar mellan olika konkreta arbetsuppgifter, men också mer värderande ord som säger något om vad man upplever som viktigt.

Vi var dock intresserade av att få ett kvantifierbart värde på respondenternas syn på prästrollen. Dessa ord pekar åt olika håll. Ord som *medvandrare*, *lyssnare* och *tjänare* betonar just tjänarsidan av prästarbetet – att finnas där för människor och stötta dem i deras vardag och andliga liv. Andra av orden – *vägledare*, *coach*, *lärare*, *ledare* – pekar mot prästen som ledare. Därmed kunde vi skapa ett index (T/L-index) där positiva tal underströk en syn på

⁵ Denna modell började som en del av en intervjuguide för djupintervjuer som en av oss (Hagman) utförde med ett antal unga präster. Resultaten för den undersökningen publiceras i en annan artikel. Den ursprungliga tanken med enkäten var alltså att testa om modellen skulle vara fruktbar för att skapa ett teologiskt relevant kvantitativt material.

prästen som framför allt ledare, och negativa tal en betoning på tjänande.⁶ Man kan invända att det är olyckligt att ställa tjänande och ledande mot varandra – handlar inte en specifik kristen syn på ledarskap just om ledarskap *som* tjänande? Den tanken uttrycks t.ex. Matt 20:26–28:

Men så är det inte hos er. Den som vill vara stor bland er skall vara de andras tjänare, och den som vill vara den förste bland er skall vara de andras slav. Inte heller Människosonen har kommit för att bli tjänad, utan för att tjäna och ge sitt liv till lösen för många.

Det är lätt att hålla med om, men det är också klart att det inte är enkelt att kombinera dessa två hållningar, inte minst med tanke på att vårt samhälle så tydligt håller dem i sär och värderar dem olika. Ledare har hög lön och hög status, medan vårdare och andra "tjänande" yrken har låg lön och låg status. En ung präst som går in i ett sammanhang där dessa två ideal skall kombineras kan inte förväntas göra det så att en perfekt syntes eller balans genast uppkommer.⁷

Enkätens tredje del bestod av en rad påståenden som respondenterna fick ta ställning till. Dessa bestod dels av aktuella (sexual)etiska frågor (synen på homosexualitet, polyamori, familjen, etc.), dels av frågor som har med syn på kön att göra (exempelvis ifall könsskillnader beror på sociala konventioner). Vi hade också ett antal frågor vars syfte var att fånga in skillnader i hur präster ser på prästens arbete och förhållande till kyrkan. Detta fokus hänger ihop med vår vilja att förstå hur synen på kön är relevant i förhållande till synen på prästen, men också med att sexualetiska frågor hör till dem som mest skapar debatt i kyrkorna idag. När det gäller denna tredje del av undersökningen hade vi inte en på förhand bestämd tanke om hur vi tänker oss att olika påståenden kan tänkas interagera med varandra eller med den modell vi ville testa. I efterhand är det lätt att se att vissa av påståendena skulle ha gett mer tillfredsställande resultat om lite andra formuleringar använts, men det ligger i forskningsarbetets natur. Ett osäkerhetsmoment är också att en enkät på två språk inte i alla detaljer kan vara överensstämmande – nyansskillnader mellan den enkät finskspråkiga och svenskspråkiga

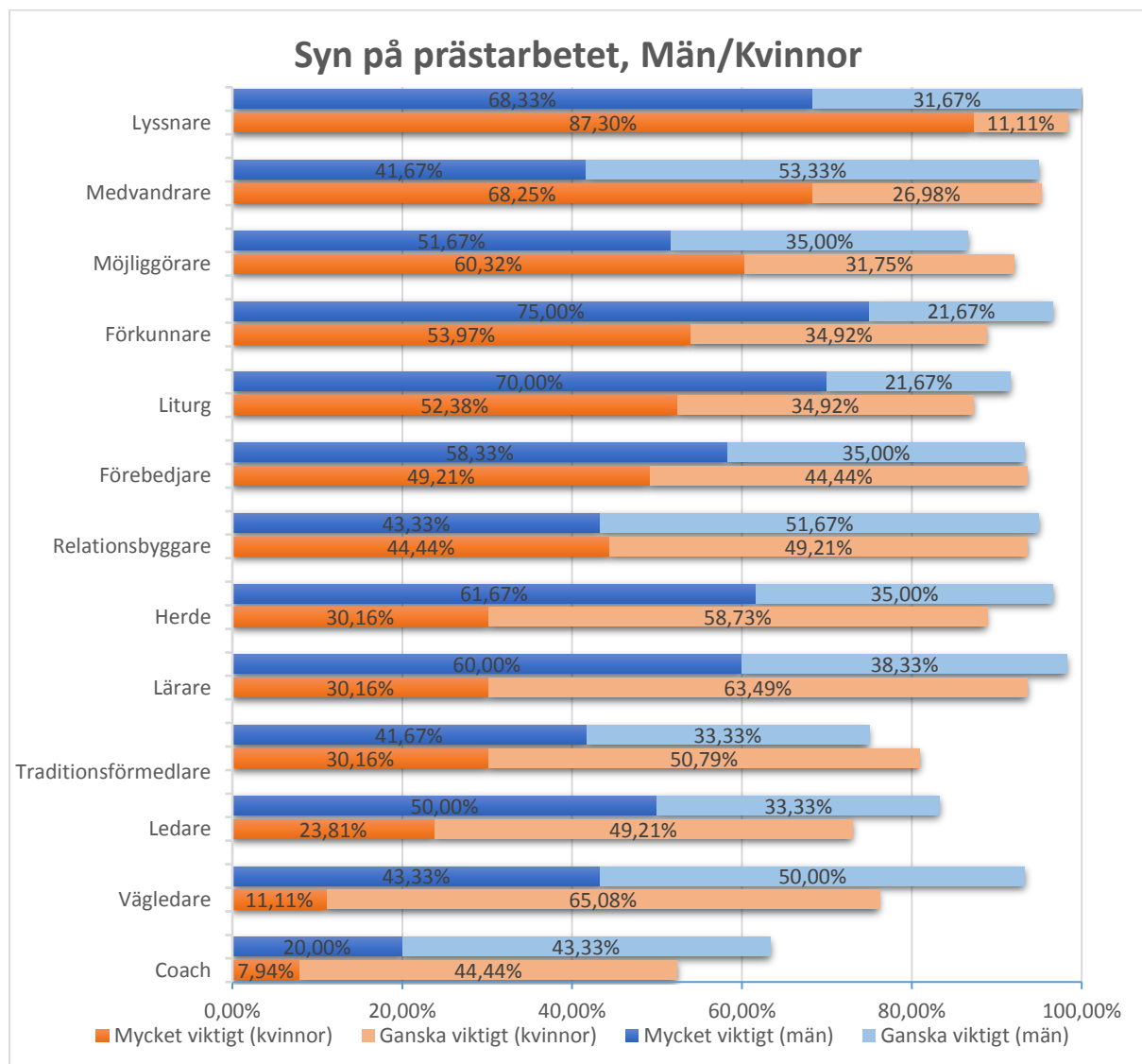
⁶ Den exakta formeln för indexet är alltså följande. "Mycket viktigt" gav två poäng, "ganska viktigt" gav en. Vi adderade poängen från alla ledarord (coach, vägledare, förkunnare, traditionsförmedlare, lärare, herde ledare, liturg) och drog av poängen från tjänarorden (medvandrare, lyssnare, relationsbyggare, förebedjare, tjänare). Vi strök "möjliggörare" eftersom det kan tolkas åt båda hållen. Sedan drog vi av två poäng för att få mitten på normalfördelningen som uppkom nära noll. Denna sista poäng är väsentlig: vi säger alltså inget om fördelningen mellan "tjänare" och "ledare" i materialet, utan (ungefär) hälften av respondenterna kommer per definition att ha värden över noll och resten under noll.

⁷ Dock vill vi vara tydliga med att vi inte värderar den ena sidan i detta index eller i resonemanget högre än det andra – om vi ska tala om *kvalitet* i prästarbetet krävs helt andra perspektiv än de som vi nu undersöker och diskuterar. Ur ett teologiskt perspektiv är det klart att idealet är att kombinera dessa två sidor, men det kan göras på en rad olika sätt. Det är också svårt att kvantitativt få fram om respondenterna förmår kombinera dessa två ideal – rent matematiskt skulle en person som tycker att alla ord är lika viktiga och en som tycker att inget av dem är viktigt båda hamna på samma poäng. T/L-indexet visar alltså bara på dragning åt det ena eller andra hållet, inte på hur väl respondenten förmår integrera dessa två perspektiv. För det krävs andra mer kvalitativa metoder.

respondenter besvarat kan finnas. Det innebär också att vi måste vara tydliga med begränsningarna när det gäller exempelvis generaliserbarhet för våra resultat. Vi försöker nedan vara tydliga med i vilken grad vi ser våra resultat som starkt underbyggda och när de är mera tentativa.

Resultat

Det tydligaste resultatet av undersökningen är att kön spelar en väldigt stor roll både för synen på prästarbetet och när det gäller svaren på de olika frågor vi ställde.

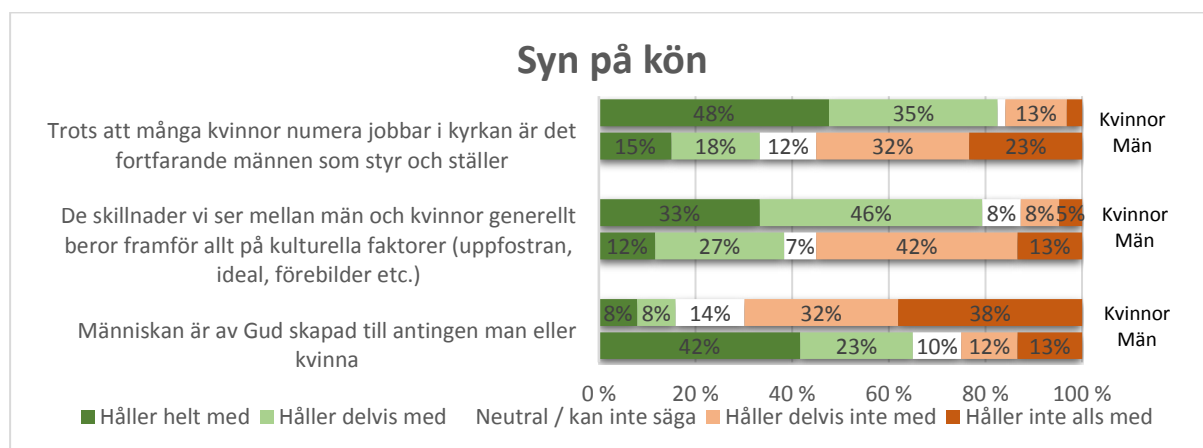

Figur 1: syn på prästarbetet, män/kvinnor

De manliga och de kvinnliga respondenterna svarade väldigt olika på frågan om hur viktiga de olika orden var. Som figur 1 visar är skillnaderna störst när det gäller vilka ord de manliga

respektive kvinnliga respondenterna uppfattar vara mycket viktiga. Bland kvinnorna var det orden *lyssnare* (87,3 %), *medvandrare* (68,25 %) och *möjliggörare* (60,32 %) som flest uppfattade vara mycket viktiga. Motsvarande siffror för männen när det gäller dessa ord var betydligt lägre. I stället var *förkunnare* (75 %), *liturg* (70%), med *lyssnare* på tredje plats (68,33 %) de ord som flest lyfte fram. De största skillnaderna gäller just de mer ledarbetonade orden. Männen tenderade att indikera att fler av dessa ord var viktiga, medan kvinnorna värderade ord som *coach*, *vägledare* och *ledare* lägre, men också ord som *förkunnare*, *herde* och *liturg*. Hälften av männen tyckte att *ledare* är mycket viktigt, medan under en fjärdedel av kvinnorna var av samma åsikt. Detta innebär att vårt T/L-index har stark koppling till kön.⁸ Medeltalet för män är 1,37 medan det för kvinnor är -1,16. Det innebär att män i snitt värderar ledarsidorna av prästarbetet betydligt högre än kvinnor.⁹

Men även i den del av undersökningen som fokuserade på etiska frågor, perspektiv på kön och syn på prästarbete och kyrka spelar kön en stor roll. Tydligast blir skillnaden just i frågor där kön är en faktor, om det så handlar specifikt om hur man förstår hur kön fungerar, eller hur kön tar sig uttryck i kyrka och samhälle.

Figur 2: Syn på kön

Hela 83 % av kvinnorna håller helt eller delvis med påståendet att "Trots att många kvinnor numera jobbar i kyrkan är det fortfarande männen som styr och ställer", medan motsvarande siffra för män är 33 %. Här ska sägas att skillnaderna mellan länderna är stor – merparten av

⁸ Här kan konstateras att det finns en likhet med Bäckströms undersökning (1983, s. 164): Vårt T/L-index har klara beröringspunkter med hans distinktion mellan horisontell och vertikal ämbetssyn, även om tillvägagångssättet skiljer sig, och samma koppling till kön finns i hans undersökning. Om det innebär att "mycket lite har hänt" eller att dagens unga präster så att säga har återvänt till synsättet i början av 80-talet kan vi inte säga utgående från detta material.

⁹ Eftersom kopplingen till kön var starkare än vi förväntat oss undersökte vi olika andra förklaringsmodeller. En hypotes var att män tenderar välja traditionella termer (herde, förkunnare, vägledare) medan kvinnor föredrar moderna termer (möjliggörare, lyssnare, medvandrare). Vi skapade alltså ett "trad"-index för att pröva denna tanke, enligt samma modell som T/L-indexet. Det visade sig finnas ett samband även mellan ett sådant index och andra variabler i undersökningen, men det var svagare än T/L-indexet. Det är dock uppenbart att här finns en aspekt av att män i högre grad har konservativ profil än kvinnor. Vi återkommer till denna fråga nedan.

de som håller med om påståendet bor i Finland, där t.ex. bara en av kyrkans biskopar är kvinna. Men detta förklarar inte skillnaden mellan könen som finns i båda länderna på denna punkt.¹⁰

De två andra påståendena i figur 2 syftar till att säga något om respondenternas teori om kön, och ställer egentligen samma fråga ur två olika perspektiv: är kön en social konstruktion eller givet av naturen på ett eller annat sätt (av Gud skapat, rotat i biologin etc.)? Skillnaden mellan könen är slående. 39 % av männen anser att könsskillnader framför allt beror på kulturella faktorer, medan 79 % av kvinnorna är av den åsikten, helt eller delvis. Mest drastisk är skillnaden gällande påståendet ”Människan är av Gud skapad till antingen man eller kvinna”. 65 % av männen håller med, medan 70 % av kvinnorna inte gör det. Man kan givetvis förhålla sig skeptisk till detta påstående av olika orsaker. Det kan handla dels om att vissa är mer medvetna om intersexpersoners existens än andra, dels om olika åsikter om Guds roll i processen där en person könas. Men skillnaden är som sagt drastisk, mäns och kvinnors syn i denna fråga är närmast spegelvända. I denna fråga torde en annan sak, utöver könsteori, spela in, nämligen bibelsyn. Påståendet är tydligt en anspelning på 1 Mos 1:27, vilket de flesta av respondenterna antagligen vet. Det torde vara en bidragande orsak till att stödet för påståendet bland män är så väldigt högt – även många av männen som uppfattar att könsskillnader beror på kulturella faktorer och som säger sig vilja stödja transpersoner stöder påståendet. Detta väcker förstås en fråga om varför en motsvarande tendens inte syns hos kvinnorna. Om något verkar det motsatta gälla: fler tar helt och hållet avstånd från påståendet att Gud skapat människan till antingen man eller kvinna än de som helt stöder en konstruktivistisk könsteori.

Det är bara i en fråga där skillnaden mellan män och kvinnor är ännu större. På påståendet ”Det är viktigt att kyrkan stöttar kärnfamiljen (’mamma, pappa, barn’) som den mest eftersträvnsvärda samlevnadsformen” är skillnaden mellan män och kvinnor som störst (1,60 differens i medeltal). Påståendet får ett stöd av en del av männen (en fjärdedel håller helt med, 30 % håller delvis med), men bland kvinnorna är motståndet överväldigande. Endast fem procent stöder påståendet helt eller delvis, och hela 59 % håller inte alls med.

Hur skall denna skillnad förstås? Här sammanfaller två trender i materialet. Det ena är att det bland männen finns en klar minoritet som kan beskrivas som konservativ – det syns i

¹⁰ Skillnaden mellan könen i denna fråga är de facto större i Sverige: skillnaden i medeltal i Sverige är 1,42 jämfört med 0,99 i Finland. Våra resultat pekar alltså på det att det finns en stor skillnad mellan kvinnliga och manliga unga prästers syn på jämlikheten och dess läge i kyrkan. Detta stöds av tidigare finländsk forskning. I en undersökning om attityder bland kyrkans akademiskt utbildade anställda i Finland kom det fram att mycket färre av de manliga anställda ville se flera kvinnor som kyrkliga ledare, medan det kvinnliga stödet för högre ställning för kvinnor var mycket större (Tervo-Niemelä, 2018, s. 85). Det verkar alltså som att kvinnors andliga ledarskap fortsättningsvis är ifrågasatt i kyrkan, även om det kanske inte lika ofta som tidigare består i ett medvetet kvinnoprästmotstånd. Snarare verkar motståndet handla allt mer om ”vanliga” patriarkala attityder, än specifikt teologiskt motiverade sådana. Detta är också resultatet i en färsk pro gradu-uppsats (motsv. masteravhandling) som bygger på intervjuer och enkätsvar från kvinnliga präster i Borgå stift (Lagerroos, 2018). Vår undersökning visar dock att det finns en minoritet både i Sverige och Finland bland unga präster som inte uppfattar att kvinnors tillgång till prästämbetet är i enlighet med Guds vilja (ca 7% i båda länderna). Någon motsvarande aktuell forskning finns inte i Sverige, men i Willander och Blåders undersökning (2016) är kön *inte* en faktor som verkar påverka synen på kyrkans tro och bibeltolkning. Frågorna är ju inte de samma, men man kan kanske ändå tolka skillnaden mellan deras undersökning och vår så, att skillnaderna antingen är starkare bland unga präster, eller så att här har skett en skiftning mot mer markerade könsskillnader de senaste åren.

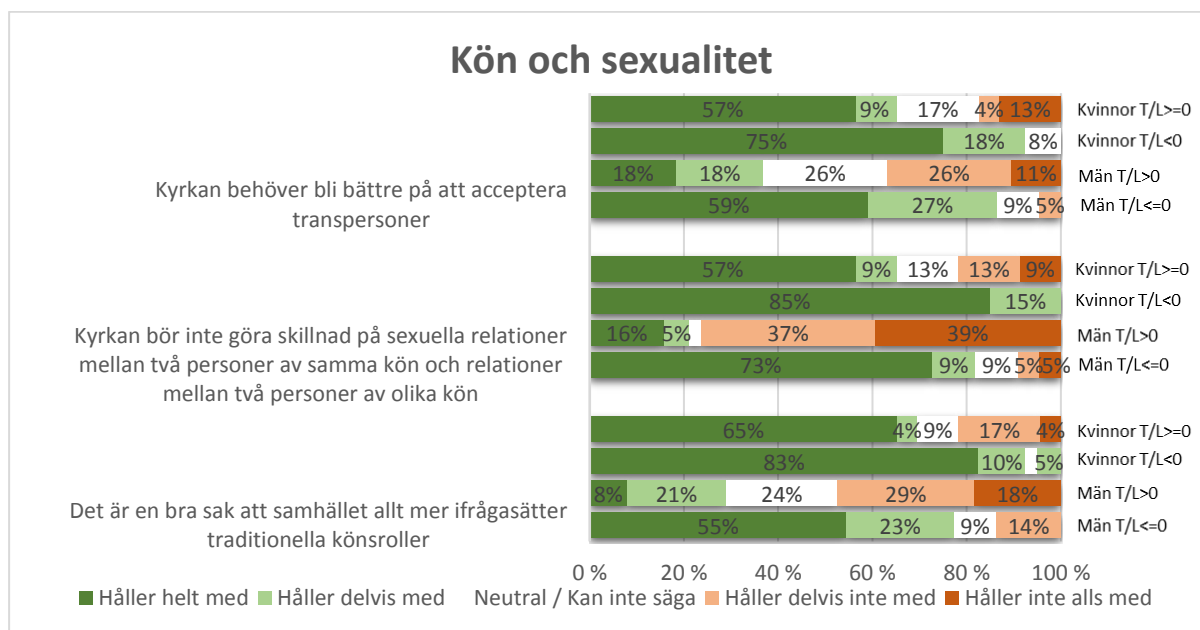
flera andra frågor, och den heterosexuella kärnfamiljen är en central markör för konservativ kristendom. Men denna fråga torde även fånga in något annat, som man kanske kunde beskriva som en skillnad i hur man låter praktiska erfarenheter påverka (teologiska) åsikter. Man får anta (enkätmaterialen kan inte ge entydiga belägg för detta) att många av dem som motsätter sig detta påstående (också bland männen är en fjärdedel helt emot) gör det med hänvisning till att det är svårt att se hur ett sådant stöttande inte skulle gå ut över de grupper som av en eller annan anledning inte kan eller vill leva i en heterosexuell kärnfamilj, alltså vad man kunde kalla ett pastoralt perspektiv. En motsvarande mekanism är bekant från diskussionen kring homosexualitet, som man får anta att finns i bakgrunden även när respondenterna reflekterar över detta påstående. En grupp uppfattar att tanken ”man ska älska syndaren men hata synden” ger konkret vägledning, medan den andra gruppen uppfattar distinktionen som orealistisk. Tanken om det heterosexuella äktenskapet som den enda legitima arenan för sexualitet och därmed tanken att det inte finns någon plats för andra typer av sexualitet lever kvar bland annat i många av de finländska väckelserörelsernas tankevärld (Salomäki, 2010, s. 336–338, 343, 359, 370).¹¹

Även om skillnaden mellan könen är avsevärd i detta material är det viktigt att understryka att bilden inte är entydig. Varken gruppen män eller gruppen kvinnor är monolitisk. Och det finns också frågor där skillnaderna mellan könen är betydligt mindre och den variation som finns i materialet förklaras bättre på annat sätt. En påstående som får intressanta svar är ”Kyrkan behöver bli bättre på att acceptera transpersoner”. Även detta påstående polariserar svaren (standardavvikelse 1,3) och det finns en skillnad mellan könen (kvinnor håller i högre grad med påståendet), men skillnaden är betydligt mindre än i de frågor som diskuterats ovan. Jämför vi däremot med T/L-indexet korrelerar frågan väldigt starkt negativt (–0,57). Personer som i högre grad ser prästrollen i ledartermen är mindre benägna att hålla med om att kyrkan behöver bli bättre på att acceptera transpersoner – eller kanske det omvända är mer begripligt – att de som ser prästrollen i tjänartermen är mer benägna att se på transpersoner som i behov av kyrkans stöd. Bilden klarnar något när vi tittar närmare på hur T/L-indexet interagerar med andra frågor.

T/L-indexet korrelerar med merparten av de påståenden vi undersökte.¹² Starkast är korrelationen i påståenden som har med etiska frågor att göra samt i frågor om kön. Men indexet korrelerar även med svaren på de frågor som har med synen på prästarbetet och exempelvis synen på gudstjänsten att göra. Att indexet samspelar med kön är en stor del av detta (T/L-indexets medeltal för kvinnorna är –1,16 medan det är 1,37 för män). Det gör det intressant att titta närmare på de män som har ett negativt index (22 st., 37 % av männen) och de kvinnor som har ett positivt index (22 st., 35 %).

¹¹ I tidigare forskning ser vi att manliga präster i Finland är mer reserverade än kvinnliga när det gäller eventuella kyrkliga förrättningar för icke-heterosexuella par (Tervo-Niemelä 2018, s. 96). Samma skillnad syns även i attityder kring homosexualitet – också på det känslomässiga planet. Männen åsikter om äktenskapsteologi är överlag mer konservativa (Kallatsa & Kiiski, 2019, s. 39, 42–43, 57). Detta tyder på att en konservativ attityd i familje- och sexualitet av någon anledning är könsrelaterad.

¹² 7 av 27 påståenden hade en korrelation med T/L-indexet på mer än $\pm 0,5$ och 11 av 27 en korrelation på mellan $\pm 0,3$ och $0,5$. Medeltalet av korrelationerna för alla frågor var $0,36$.

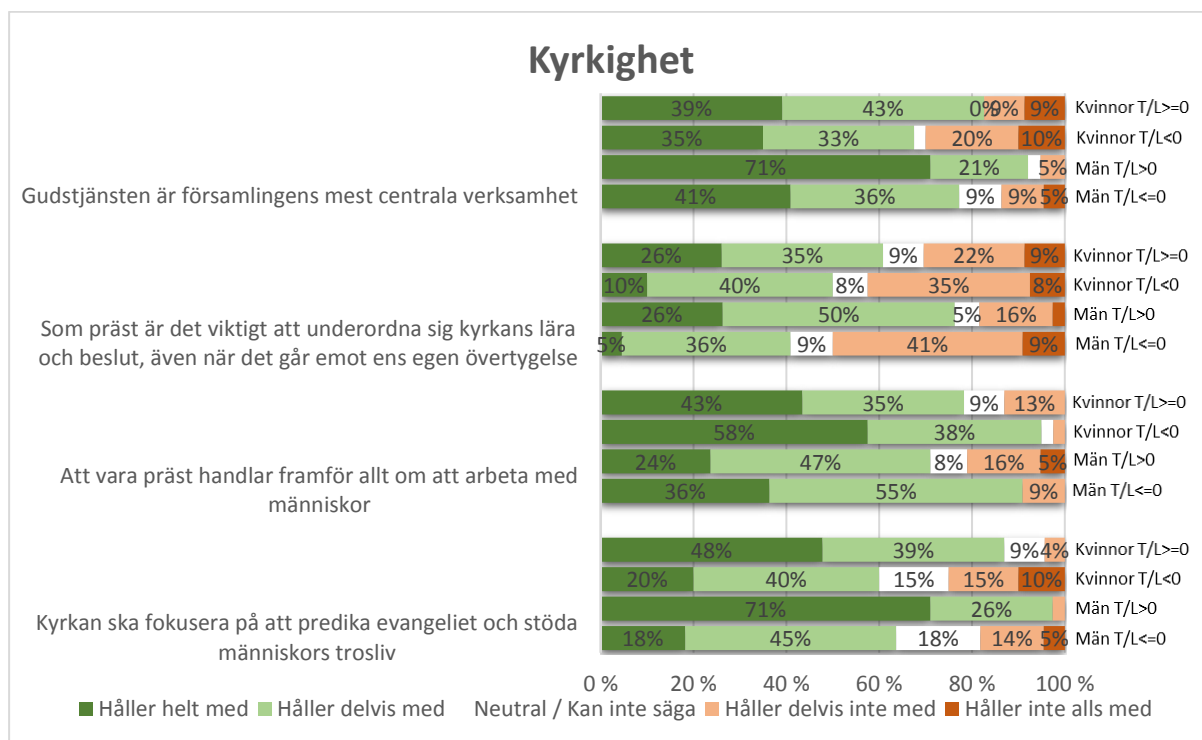

Figur 3: Kön och sexualitet

Som figur 3 visar sticker en kategori ut i synsätt på kön och sexualitet: män som betonar ledarskap i prästarbetet. Denna grupp är klart mindre benägen att hålla med om dessa påståenden kring köns- och sexuella minoriteter samt könsroller. Men skillnaden bland kvinnor är också tydlig – de som har starkare tjänarbetning i sin syn på prästrollen håller nästan utan undantag med om dessa påståenden. I denna typ av frågor sammanfaller alltså T/L-indexet med en tänkt skala konservativ – liberal.

Det finns dock orsak att vara kritisk mot en överdriven användning av skalan konservativ – liberal i kyrkliga sammanhang, vilket blir tydligt när vi ser på en rad påståenden som hör till en kategori vi valt att kalla *kyrkighet*.¹³ Dessa påståenden är inte entydiga och vissa av dem är öppna för lite olika tolkningar, men de syftar till att ringa in respondentens syn på prästens förhållande till kyrkan och församlingen. Även här blir T/L-indexet värdefullt och får i vissa frågor till och med starkare betydelse än kön. I dessa frågor är kopplingen till skalan konservativ – liberal mindre självklar.

¹³ Idén om *kyrkighet* figurerade inte i våra tankar när vi designade enkäten, och därför är det ett begrepp som är lite luddigt i denna undersökning. Det data vi har pekar ändå på att det här är en faktor värd att studera och vi har inkluderat en diskussion kring detta i denna studie även om man kunde ha skapat exaktare frågor för att mäta den. Vi har valt att skapa denna neologism, eftersom termen *kyrkighet* har en annan betydelse (att vara aktiv i kyrkan) och kopplingen då lätt blir till begreppen högkyrklig/lågkyrklig. Vi tänker att kyrkighet kan förekomma i båda dessa, och flera andra, former. Kyrkighet är inte heller det samma som att vara trogen kyrkan, utan ett specifikt sätt att vara det, som man kan ha olika åsikter om. Om det finns en motsats till kyrkig skulle det kanske snarare röra sig om drag av individualism, anti-institutionalism eller svag koppling till kristen tradition överhuvudtaget – och inte med nödvändighet alla dessa på samma gång.

Figur 4: Kyrkighet

Som framgår av figur 4 är stödet för tanken på gudstjänsten som församlingens mest centrala verksamhet högt bland de unga prästerna i undersökningen – särskilt i Sverige, där inte mindre än 52 av de 57 respondenterna stöder tanken (38 håller helt med). Men den minoritet, både bland män och bland kvinnor, som inte håller med har i hög grad ett T/L-index under noll. Det är viktigt att vara uppmärksam på den teologiska laddningen i detta påstående. Man kunde säga att det är en avgörande skillnad mellan att helt hålla med och att delvis göra det. Det vill säga: att säga att gudstjänsten är församlingens mest centrala verksamhet är i de flesta fall inte en utsaga om den empiriska verkligheten (där t.ex. tid och resurser ofta i högre grad sätts på annan verksamhet), utan det är ett teologiskt påstående om hur kyrkan fungerar. Det är därför detta påstående blir ett uttryck för kyrkighet – det ger en indikation på hur respondenten betraktar världen.¹⁴

Betydelsen av T/L-indexet blir tydligast i svaren på påståendet ”Som präst är det viktigt att underordna sig kyrkans lära och beslut, även när det går emot ens egen övertygelse”. Här är skillnaden mellan könen liten (medeltal 0,47 för män och 0,24 för kvinnor, men bland dem som har ett positivt T/L-index håller en dryg fjärdedel av alla respondenter helt med och ytterligare 35 % bland kvinnorna och 50 % av männen delvis med. Detta är intressant mot bakgrund av iakttagelserna kring kön och sexualitet – bland dem som har en konservativ syn i vissa moraletiska frågor finns en större vilja att underordna sig kyrkans lära och beslut än hos dem som har en mer liberal syn – trots att speciellt Svenska kyrkan, men i allt högre grad också Ev. Luth., uppfattas som tämligen liberal i dessa frågor, åtminstone i jämförelse med

¹⁴ För en diskussion kring påståendet att gudstjänsten är kyrkans centrum, se Hagman (2018, s. 119–168).

andra kyrkor. Det skall dock sägas att personer som till exempel är negativt inställda till att kvinnor är präster (10 av respondenterna håller helt eller delvis med påståendet ”Det är emot Guds vilja att kvinnor är präster”) *måste* underordna sig kyrkans syn för att kunna bli prästvigd i dessa kyrkor. Något motsvarande krav finns inte exempelvis för den minoritet av ungefär samma storlek som vill att kyrkan skall bejaka polyamorösa relationer.

Samma mönster ser vi i svaren på påståendet ”Att vara präst handlar framför allt om att arbeta med människor”. Även om stödet för påståendet är högt, finns det en grupp bland dem som har högt T/L-index som är skeptisk till påståendet – antagligen för att man uppfattar att beskrivningen verkar missa något väsentligt kring Guds roll i prästens arbete. Här ser vi alltså något av samma logik som i påståendet om gudstjänsten. Eftersom påståendet i någon mening är banalt – präster arbetar med människor, inte med djur eller maskiner – så pekar oviljan att omfatta det på en mer teologisk nyansskillnad, som kanske är viktigare för dem som betonar ledarsidan av prästarbetet. Detsamma syns i det sista påståendet i figur 4: ”Kyrkan ska fokusera på att predika evangeliet och stöda människors trosliv”. Det är knappast det konkreta innehållet i påståendet som respondenterna, övervägande de som har negativt T/L-index, reagerar mot, utan tonfallet som kan uttrycka en vilja att betona teologiska snarare än praktiska perspektiv. Det är denna tendens vi beskriver som kyrkighet.

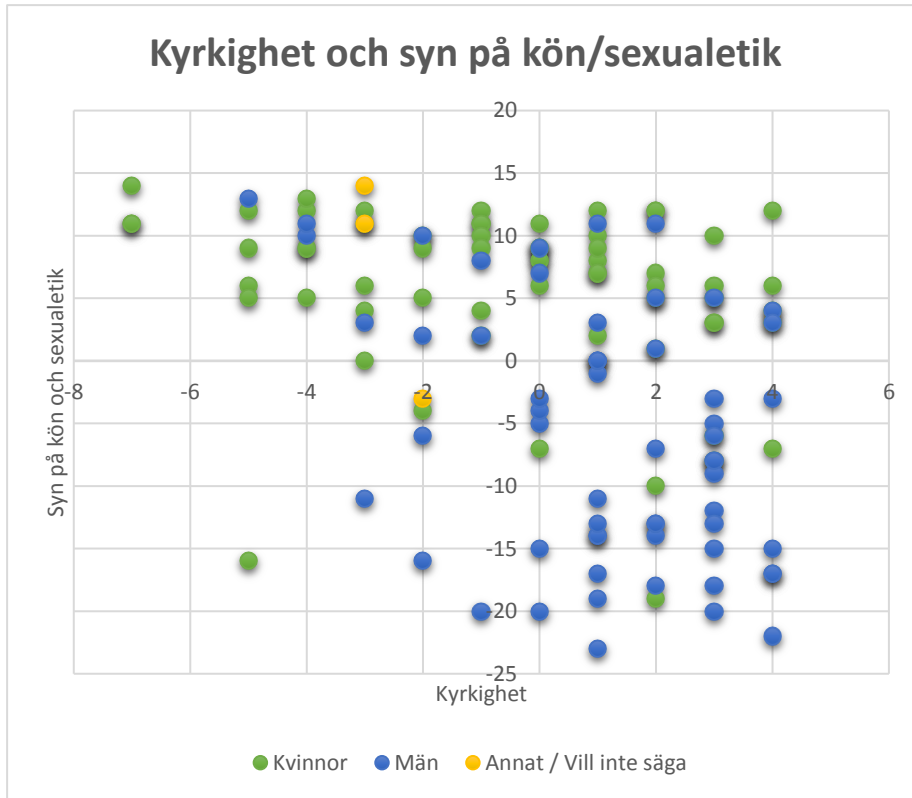
Diskussion

Det är värt att understryka att T/L-indexet inte säger något om vare sig ledarförmåga eller tjänande sinnelag – det handlar uteslutande om ett uttryck för hur respondenterna tänker kring att vara präst – om ideal, teologi och åsikt. Det är viktigt att hålla i minnet för att rätt kunna närma sig frågan om hur de olika förklaringsmodellerna vi laborerat med i denna undersökning – kön, konservativt – liberalt och T/L-index – kan tänkas hänga samman. Det är också värt att komma ihåg att det ledarskap som dessa unga präster tänker på inte så ofta torde handla om till exempel arbetsledaransvar. Relativt få av respondenterna torde ha hunnit uppnå sådana positioner. Deras ide om ledarskap handlar alltså antagligen mer om hur man ser på sin plats i församlingen, i relation till församlingens lekmän.

Vår undersökning visar en stark polarisering i syn på kön och sexualetiska frågor. Tidigare undersökningar och kyrkliga diskussioner har pekat på den här verkligheten, åtminstone i Finland, men vår undersökning ger kvantitativa belägg och konkreta exempel på att detta är fallet i de unga prästernas tankevärld. I Finland, men särskilt i Sverige (vilket kanske är något överraskande), finns det en tydlig minoritet bland respondenterna som har en tydligt essentialistisk syn på kön och konservativa värderingar i fråga om köns- och sexuella minoriteter. Denna grupp tenderar ha ett högt T/L-index, det vill säga, de ser på prästen mer som en ledare än som en tjänare.

Samtidigt gäller det inte att alla som har ett högre T/L-index är konservativa i etiska frågor. Vårt material visar på att det finns en *kyrkighet* som korrelerar med T/L-indexet, men som inte behöver innebära en konservativ sexualetik eller essentialistisk könsteori. Framför allt kvinnor med högt T/L-index är exempel på detta, men det finns också en mindre grupp

män som kombinerar högt T/L-index och stark kyrkighet med liberal sexualetik och en konstruktivistisk syn på kön.

Figur 5: Kyrkighet och syn på kön/sexualetik. Värden över noll på den vertikala skalan indikerar liberal syn. Observera att nollpunkten är satt vid medelvärdet på de båda skalorna. Figuren säger alltså inget om hur konservativa eller liberala unga präster är, utan ger endast en bild av fördelningen inom materialet.

Vi kan alltså konstatera att kvinnor överlag har en liberal syn på kön och sexualetik, men har stor spridning i kyrkighet medan män tenderar ha högre kyrkighet men har spridning när det gäller syn på kön och sexualetik.

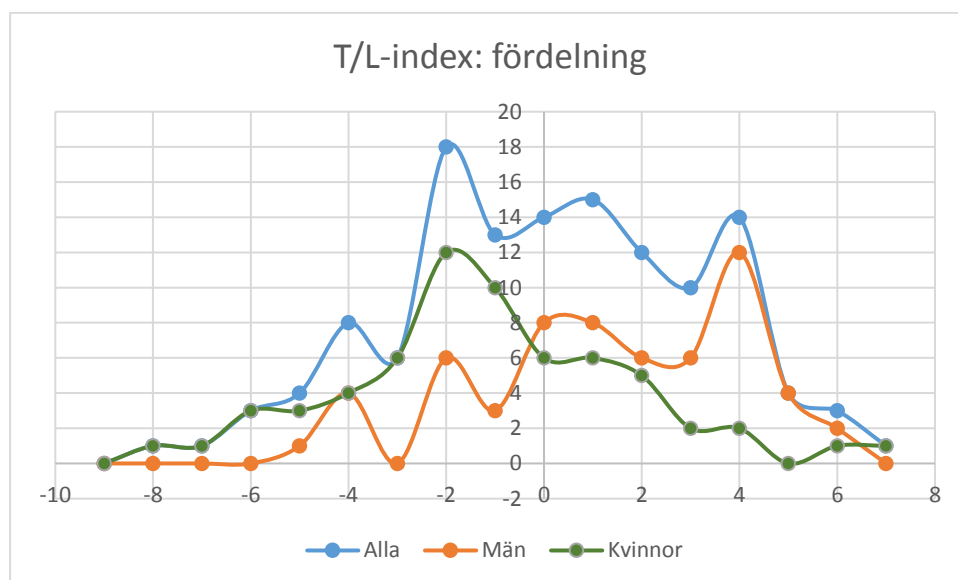
Mycket få har en konservativ syn på kön och sexualetik kombinerat med låg kyrkighet. Detta är intressant eftersom den positionen inte är svår att tänka sig: Inom mer pragmatiskt inriktade karismatiska sammanhang kan en sådan kombination vara norm (t.ex. Hillsong), men tydligen är de få unga präster som har den hållningen.

Det är värt att reflektera över vad det innebär att kvinnor i så hög grad (jämfört med männen) uppvisar låg kyrkighet i vår undersökning. Det här gäller framför allt Finland: merparten av de som uppvisar låg kyrkighet bor i Finland och gruppen ”liberala okyrkiga kvinnor” är där den största gruppen överlag. Exakt hur detta skall förstås går inte att säga utgående från detta material, men det kan handla om att unga blivande kvinnliga teologer inte socialiserar in i kyrkans kultur i lika hög grad som män. Det kan i sin tur bero på att de i hög grad

konserverativa väckelserörelserna i Finland står för den dominerande typen av kyrkig kultur, vilket innebär att sådant som liturgi och teologi kodas och färgas maskulint.

Utan att på något sätt ifrågasätta det arbete dessa ”okyrkiga” präster gör, verkar detta vara en polarisering som Ev. Luth. – och de instanser som utbildar präster – har orsak att ta på allvar och studera närmare. En viktig fråga är hur sådana ”okyrkiga” präster ser på sin relation till kyrkan och den kristna traditionen. Här behövs mer forskning.

På motsvarande sätt sticker gruppen ”konserverativa kyrkiga män” ut i Sverige. Det är möjligt att det handlar om samma problematik som i Finland, men med hela spektret förskjutet. Här kan dock inte kyrkigheten anses spela samma roll – kyrkigheten är överlag betydligt starkare bland prästerna i Sverige än i Finland. Men det är värt att understryka: nästan alla av dem som hamnar på den konserverativa halvan i materialet i Sverige är män. Även här finns alltså en stark polarisering som helt oberoende av hur man ser på frågor om kön och sexualitet måste ses som problematisk.

Figur 6. Grafen visar att fördelningen på T/L-indexet ser mycket olika ut för kvinnor och män. Kvinnornas fördelning följer rätt långt en normalfördelning, med toppen lite på tjänarsidan, medan männens topp är tydlig på ledarsidan, men de flesta av respondenterna har lägre värde än denna topp.

Ytterligare en sak är värd att lyfta fram. Män och kvinnor fördelar sig enligt T/L-indexet på ett sätt som är intressant ur ett genusperspektiv. Skillnaden mellan män och kvinnor är tydlig, vilket figur 6 visar. Men för både män och kvinnor är normalfördelningen förskjutet så att det förekommer en ”lång svans” – för män mot tjänarsidan och för kvinnor (om än i lägre utsträckning) mot ledarsidan. Eftersom ledarskap fortfarande i hela världen uppfattas vara manligt kodat (Ferguson, 2018) visar detta inte bara på att detta också verkar gälla bland unga präster, utan också att det samtidigt finns ett mått av underminerande av, kanske rent av avståndstagande till, denna syn bland en grupp av män. Bland unga präster verkar det finnas en

“hegemonisk maskulinitet” (Connell, 2008) som bygger på tanken på ledarskap som en manlig kategori, men också en alternativ maskulinitet som betonar tjänandesidorna i prästarbetet. Enkätsvaren säger inte så mycket om detta, men visar att denna grupp finns. Den är mestadels liberal i de frågor vi studerat, men delad i fråga om kyrkighet.

Däremot vore det för mycket att säga att samma indelning i olika slag av feminiteter tydligt syns bland kvinnorna. Det beror dels på att fördelningen bland kvinnorna är jämnare, men framför allt på att ledarskap knappast idag i dessa kyrkor uppfattas stå i konflikt med kvinnlighet, vilket ibland framhålls i äldre forskning (Perl, 2002; Robbins, Francis, & Kay, 2001). Om det finns olika slag av tydligt beskrivbara feminiteter bland prästerna är de inte synliga i denna undersökning.

Konklusioner

Vår undersökning visar att unga präster i Svenska kyrkan och i Evangelisk-lutherska kyrkan i Finland fördelar sig på tre skalor: konservativt – liberalt, ledarperspektiv – tjänarperspektiv, samt kyrkigt – okyrkigt. Samspelet mellan dessa tre skalor är komplext, men kön spelar stor roll för alla tre. Undersökningens resultat visar med all önskvärd tydlighet att frågor om kön inte verkar vara på väg att försvinna i kyrkliga sammanhang, även om (strids)frågorna och perspektiven förändras. För kyrkorna framträder följande frågor som viktiga:

- Hur motverka polarisering mellan manliga och kvinnliga präster i fråga om etiska spörsmål och attityder till kyrkan?
- Hur stärka, speciellt i Finland, unga kvinnliga teologers utveckling så att de inte isoleras från den bredare “kyrkiga” kulturen i kyrkan. Finns det strukturer och sammanhang som aktivt eller passivt hindrar kvinnor från att socialiseras in i kyrkans kultur(er)?
- Hur, speciellt i Sverige, motverka att unga konservativa män isoleras och hamnar i potentiellt destruktiva oppositionsroller i församlingar och i kyrkan i vidare mening?

Vår undersökning leder till en rad resultat som motiverar vidare forskning. Den modell för syn på prästarbetet som vi utvecklat – T/L-indexet – visar sig å ena sidan ha en potential att peka på viktiga saker, men å andra sidan vara i behov av vidare utveckling. Framför allt skulle sätt att kvantifiera graden av *integration* av tjänar- och ledarperspektiv vara mycket användbara. Det kan också finnas andra perspektiv – så som kyrkighet, men också helt andra – som kunde integreras i samma modell. En sådan utvecklad modell skulle kunna komma till användning i framtida forskning men också i utbildning, vidareutbildning och rekrytering.

Begreppet kyrkighet pekar på något som behöver studeras närmare, framför allt genom mer kvalitativa metoder, men också med enkätfrågor som designats specifikt för att fånga in detta begrepp. Begreppet har potential eftersom det lyfter fram en annan dimension jämfört med indelningar som konservativt – liberalt och högkyrkligt – lågkyrkligt.

En sak som möjligen kan väcka frågor är hur skillnaderna mellan de två länderna i undersökningen tar sig uttryck. Vi har lyft fram de viktigaste skillnaderna även om vi inte redovisat dessa konsekvent i denna artikel – vi hoppas kunna återkomma till dessa frågor i en annan artikel.

Att kvantitativt studera teologiska frågeställningar har sina utmaningar. Många frågor om tolkning väcks, och data kan läsas på väldigt olika sätt. Speciellt när vi sammanför flera skalor i materialet kommer begränsningar emot som beror av att materialet trots allt är relativt litet. Ändå uppfattar vi att vår undersökning visar på den potential som enkätundersökningar av detta slag – rätt enkla att genomföra med dagens teknologi – ändå har, speciellt i kombination med andra empiriska metoder. Samband mellan olika tankekomplex kan ibland överraska – och därmed sporra tanken ytterligare.

Litteratur

- Arborelius, E. (2009). *Finns det en klyfta mellan kyrkan och folket? Intervjuer med församlingsbor och präster i Stockholmsområdet*. Hämtad 29 november 2019 från <http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:uu:diva-99216>
- Audas, E (2020). *Det heliga äktenskapet*. (Diss.). Åbo: Åbo Akademi (under utgivning).
- Bäckström, A. (1983). *Religion som yrke: En studie av de svenska prästkandidaternas bakgrund och rolluppfattning vid 1970-talets slut*. Uppsala universitet, Teologiska institutionen.
- Bäckström, A. (1986). *Trivsel eller otrivsel i prästyrket: En undersökning av nyblivna prästers syn på sin utbildningstid och på sin situation idag*. Hämtad 29 november 2019 från <http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:uu:diva-164191>
- Bäckström, A. (1992). *I Guds tjänst: En profilundersökning av Strängnäs stifts präster 1991*. Strängnäs Stift.
- Connell, R. W. (2008). *Maskuliniteter* (2. uppl). Daidalos.
- Ferguson, T. W. (2018). Female Leadership and Role Congruity within the Clergy: Communal Leaders Experience No Gender Differences Yet Agentive Women Continue to Suffer Backlash. *Sex Roles*, 78(5–6), 409–422. <https://doi.org/10.1007/s11199-017-0803-6>
- Hagman, P. (2018). *Om tron: Att söka den djupa verkligheten*. Skellefteå: Artos.
- Hammarström, V., Holm, B., & Thörnblad, A. (2013). *Kyrkoherde & kvinna: 25 kvinnor om ledarskap*. Varberg: Argument i samarbete med Kyrkans akademikerförbund.
- Hermans, C., & Schoeman, W. J. (2015). Survey research in practical theology and congregational studies. *Acta Theologica, suppl.* 22, 45–63.

- Herz, M., & Johansson, T. (2011). *Maskuliniteter: Kritik, tendenser, trender*. Malmö: Liber.
- Høeg, IM., (1998). *Kvinnelige prester på arbeidsmarkedet i Den norske kirke*. Trondheim: Tapir.
- Hössjer Sundman, B. (Red.). (2008). *Äntligen stod hon i predikstolen: Historiskt vägval 1958*. Stockholm: Verbum.
- Ideström, J., & Kaufman, T. S. (Red.). (2018). *What Really Matters: Scandinavian Perspectives on Ecclesiology and Ethnography*. S.l.: Pickwick Publications.
- Kallatsa, L., & Kiiski, J. (2019). *Vihkiäkö vai ei*. Kirkon tutkimuskeskuksen verkkojulkaisuja 60. Tammerfors: Kyrkans forskningscentral. Hämtad 29 november 2019 från <https://evl.fi/documents/1327140/45386794/Vihki%C3%A4k%C3%B6+vai+ei/0df91547-ea1f-7432-2b27-f78524753c29>
- Lagerroos, J. (2018). *Kallad att tjäna: En undersökning om hur kvinnliga präster upplever sitt arbete i Borgå stift* (Pro gradu, Åbo Akademi). Hämtad 29 november 2019 från <http://www.doria.fi/handle/10024/154712>
- Niemelä, K. (2004). *Uskonko niin kuin opetan?: Seurakuntatyöntekijä uskon ja elämän ristipaineessa*. Tammerfors: Kyrkans forskningscentral.
- Niemelä, K. (2011). Female Clergy as Agents of Religious Change? *Religions*, 2(3), 358–371. <https://doi.org/10.3390/rel2030358>
- Perl, P. (2002). Gender and Mainline Protestant Pastors' Allocation of Time to Work Tasks. *Journal for the Scientific Study of Religion*, 41(1), 169–178. <https://doi.org/10.1111/1468-5906.00108>
- Robbins, M., Francis, L. J., & Kay, D. W. K. (2001). The Personality Characteristics of Methodist Ministers: Feminine Men and Masculine Women? *Journal for the Scientific Study of Religion*, 40(1), 123–128. <https://doi.org/10.1111/0021-8294.00043>
- Salomaa, H., & Tuominen, V. (2017). *Ihanteet uusiksi. Kahden papin työuran muutos*. Hämtad 29 november 2019 från [http://sa-kasti.evl.fi/julkaisut.nsf/6F934FF4D4984299C22581290038B828/\\$FILE/KTK_Ihanteet_uusiksi_verkkojulkaisu_17_05_24.pdf](http://sa-kasti.evl.fi/julkaisut.nsf/6F934FF4D4984299C22581290038B828/$FILE/KTK_Ihanteet_uusiksi_verkkojulkaisu_17_05_24.pdf)
- Salomäki, H. (2010). *Herätysliikkeisiin sitoutuminen ja osallistuminen*. Tammerfors: Kyrkans forskningscentral.
- Seppälä, O. (2018, 11). Kirje piispoille: Kirkolliskokouksen 28 edustajaa vaatii naispappeuden vastustajille lisää elintilaa. Hämtad 15 augusti 2019, från Kotimaa24 website: <https://www.kotimaa24.fi/artikkeli/kirje-piispoille-kirkolliskokouksen-28-edustajaa-vaatii-naispappeuden-vastustajille-lisaa-elintilaa/>

Sundback, S. (2001). Kvinnoprästfrågan i Finland—En intern kyrklig sak? *Kyrkohistorisk årsskrift*, 101(1), 109–118.

Tervo-Niemelä, K. (2018). *Kutsumuksen imu ja työn todellisuus. Pappien, teologien ja kant-toreiden suhde työhön, työhyvinvointi ja suhtautuminen ajankohtaisiin kysymyksiin Kirkon akateemisten jäsentutkimuksessa 2018*. Hämtad 29 november 2019 från <https://evl.fi/documents/1327140/40900428/Ktk+-+Kutsumuksen+imu+ja+ty%C3%B6n+todellisuus/508cc23e-d76d-9619-f930-c54bb9b90502>

Ward, P. (2012). *Perspectives on ecclesiology and ethnography*. Grand Rapids, Michigan ; Cambridge, U.K.: William B. Eerdmans Publishing Company.

Wigg-Stevenson, N. (2014). *Ethnographic Theology—An Inquiry into the Production of Theological Knowledge*. New York: Palgrave Macmillan.

Wignall, R. (2016). ‘A man after God’s own heart’: Charisma, masculinity and leadership at a charismatic Church in Brighton and Hove, UK. *Religion*, 46(3), 389–411.

Willander, E., & Blåder, N. (2016). Svenska kyrkan och dess prästers tro. *Svensk teologisk kvartalstidskrift*, 92(2), 50–64.

Patrik Hagman (f. 1976) TD, docent i politisk teologi och universitetslärare i praktisk teologi vid Åbo Akademi. Han har bland annat gett ut böckerna *Om Tron. Att söka den djupa verkligheten* (2018) och *Efter folkkyrkan* (2013). Hans forskning berör dels frågor om kyrka och församling, dels begreppet asketism och dess politiska relevans.

Eetu Kejonen (f. 1982) TD (teologisk etik). Han har specialiserat sig på finländska väckelserörelser särskilt utifrån diverse HBTQ-perpektiv. Under sin forskarbana som postdoktoral forskare har han arbetat som forskardoktor vid Helsingfors universitet och även bedrivit forskning vid Åbo Akademi.